

Становище за дисертацията на Кристина Галентинова Кирова

“Образованието на българските мюсюлмански: богобоязливост и/или еманципираност”

Предложената за защита дисертация притежава множество достойнства. На първо място бих поставил изборът на темата – жената, определянето на социалните ѝ роли в ислямските общества и как тези процеси са свързани с образованието и образоваността. Чрез широко хронологичен (историчен) и културологичен (с внимание към анализа на понятия и категории) подход дисертантката успява много ясно да очертае обекта на своето изследване, а именно връзките и взаимодействията на двете големи теми за жената и образоваността на фона на една от най-разпространените и могъщи религиозни системи.

Методологично, авторката на дисертацията комбинира умело няколко подхода. Като водещият е свързан с разумната стратегия да разгръща постепенно историческият преглед на тези големи теми и на фона на изграждащият разказ, да поставя акценти и да проблематизира позиции.

Първата част на дисертацията е посветена на най-общите принципи и философия за жената според Корана, на основни възгледи и тълкувания, които нормират идентитета, а с това и поведението и светоусещането на мохамеданката спрямо един абстрактен, бих казал „текстови“ модел. Тази част се обляга на изследователският модел на „близкото четене“ на свещен текст, към което внимателно и постепенно се добавя историчен контекст.

Втората част е посветена на взаимодействието на традиционно и религиозно предписаната социална роля на жената и осъвременяването и/или традиционното ѝ обогатяване със съдържание през една както показва авторката жива и активна феминистка позиция. Тук текстът на дисертацията намира своя фокус, като показва взаимопроникването и прогресивно-регресивните движения между изградената и предписана, чрез фундаментални разбирания на исляма и шариата, социално-полова роля на жената и нейната образованост. Достойнство на работата на Кристина Кирова е, че тук нейните разсъждения се развиват на фона на много богат контекст, който проследява развитието на дискурсите върху жената и образоваността от Средновековието до наши дни, и успява да създаде представа за трактовката на тази тематика и в огромният културен ареал на мюсюлманските общности по целия свят. Без съмнение, добре описаното и изградено, чрез богат текстов анализ, възникване на феминизма и ролята му за интерпретацията на голямата тема - равнопоставеност или неравнопоставеност на половете в мохамеданската духовна общност има и приносен характер. Именно тук изследователската призма, свързана с образоваността като категория на културата и като ценност намира отлично приложение, доколкото играе ясна роля в изграждането и разбирането на темата за жената и еманципацията. Като една малка забележка към тази част на текста, бих отбелязал прекомерното съсредоточаване върху семиотично-ритуалния

аспект на забулването и ролята му за дефиниране на духовна женска идентичност за сметка на други много съществени културни институции, като родството, наследяването и икономическите отношения. Истинското достойнство на тази част, обаче в отлично изградената описателна и концептуална представа за образованието и образователните институции през добре удържаната изследователска неутралност спрямо дихотомията духовно/светско.

Третата част на дисертацията, както цели авторката ѝ, е централна за изследването. По същият последователен и впечатляващо изчерпателен начин, имайки предвид мащабът на направения обзор, е описано религиозното образование на мюсюлманите в България. Представени са идеологията, нормативната база, държавните, религиозните и общностните инициативи спрямо развитието на образованост и създаване на училища. Разгледани са връзките между религиозно и светско образование. И това на фона на широката хронология от Освобождението до наши дни или ако предпочитаме термина Трета българска държава. Тук отново бих отличил способността на дисертантката да обработи впечатляващ библиографски материал и компресирано и концептуално точно да създаде разказ, който улавя процеси и очертава тенденции. Тази глава предполага пристрастност, с оглед на драматизма както на историческите събития, така и на самата тематика - малцинственост, доминация, асимилация, еманципация, но Кристина остава на страната на спокойния фактичен дискурс.

Това наблюдателно изследователско спокойствие, което нека не го спестя, е нож с две остриета за цялата дисертация, помага ѝ да бъде аналитично безпристрастна, но я лишава от всякаква теоретична острота, логично трябва да бъде „уплътнено“ с някакъв екзистенциален пълнеж, с преживелищен опит, който би могъл да придаде ново измерение на текста и направените в него допускания. Точно в тази логика чудесно се вписва последната част от изследването – на мюсюлманките в гр. Джебел.

Така четвъртата част на дисертацията представлява опит да бъдат комбинирани историко-наративни със социо-етнографски методики. Авторката си поставя сериозна задача, да използва едно кратко „включено наблюдение“ и провеждане на интервюта с група жени с мюсюлманско вероизповедание и идентичност, за да придаде на вече зададените в предишните глави дихотомии между духовно и светско, традиционно и модерно, реинтерпретиращо традицията и прогресистко и т.н. нова плътност. От моя прочит, обаче тази добра стратегическа стъпка не изпълнява ролята си. Избраната група от респонденти е много еднородна, съставеното интервю е повърхностно и нечувствително като инструмент за мерене дори на нагласи, отсъства проблематизираща интерпретация на данните. С две думи тази част показва трудността на авторката да използва различен метод от историко-конструиращият разказ в който показва изключителни способности.

Заклучение:

Дисертацията на Кристина Кирова е изградена и написана спрямо високи академични критерии. Тя обогатява познанията ни за позицията на жената и образованието на жените в мюсюлманските духовна общности, както културно-исторически така и концептуално. Поставя ясни граници на влиянието на образоваността спрямо създаването и пресъздаването на женската идентичност по принцип, и идентичността на жената като член на определена духовна, етническа, професионална общност. Стилът на който е написана тази дисертация е изключително ясен и убедителен. Понятийният апарат е употребяван точно и уместно до такава степен, че не създава никакво усилие или чувство за дистанция и това е сериозно постижение. Въпреки неуспехът на последната глава да допринесе за цялото и отсъствието на теоретична полемика тази работа има всички необходими качества да бъде защитена като дисертация за образователната и научна степен доктор. Препоръчвам убедено на уважаемата комисия да присъди тази степен на Кристина Галентинова Кирова.

С уважение

Проф. д-р Орлин Тодоров (Нов Български Университет)